

ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DA ÂŞIK MAKAMLARI

MUSTAFA CEMİLOĞLU*

AYDIN ATALAY**

Âşık Şevki Halıcı, Çıldır Akçakale köyündendir. Özellikle halk hikâyeciliği ve âşık makamları konusunda usta bir görüntü çizen âşık bugüne kadar bilim dünyası tarafından pek tanınmamıştır. Şu anda İzmit Körfez ilçesinde yaşamakta olan Şevki Halıcı ile ilgili iki yayın tarafımızdan gerçekleştirilmiştir.¹ Bunun ötesinde TDK'nun "Türk Destanlarının Tespiti ve Türkiye Türkçesine Aktarılması" projesi kapsamında âşıktan derlenmiş olan son derece zengin ve bir o kadar da orijinal on beş hikâye şu an hazır vaziyette yayımlanmayı beklemektedir.

İşte bu hikâyelerin icrası sırasında kullanılan âşık makamları 29 Mayıs 1999 tarihinde ayrı bir kayıt olarak âşığın İzmit, Körfez ilçesi Çamlıtepe mahallesi Samsunlu Ahmet Sokaktaki evinde video kamera ile tespit edilmiştir. Âşık, bunları bizzat sazı ile icra etmiş ve makamlar iki buçuk saatlik bir kayda geçirilmiştir. Ancak, makamların üç hanelik bir sözlü türkü ile gerçekleştirilmesi âdet iken 69 yaşında bulunan Şevki Halıcı'nın sesini kaybetme ve çekim yapamama tehlikesi bulunduğu için tek hanelik söyleyiş gerçekleştirilmiştir.

Âşık Şevki'nin verdiği bilgiye göre Çıldır ve çevresinde âşık makamları, hikâyelerdeki türküleri belirli bir ezgi halinde seslendirmenin ötesinde başlı başına bir türkü meclisinin veya âşık meclisinin fasıl düzeni içerisinde de yer almaktadır. Belirli bir âşığı dinlemek için toplantıya gelenleri "meclis geçirme" anlayışı çerçevesinde, estetik bir hazla doyurma anlayışı içerisinde geçen bu tip toplantıların belirli bir sırası vardır. Zaten bu tip âşık toplantılarının, gelenekselleşen bir düzeninin bulunduğunu Fuat Köprülü'nün 1914 yılında yazdığı bir makaleden beri bilmekteyiz.²

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fak. Türkçe Eğt. Bl. Bşk.

** Öğretim Görevlisi

¹ Mustafa Cemiloğlu, Âşık Şevki Halıcı, Milli Folklor Bahar 2000.

M. Cemiloğlu, Âşık Şevki Halıcı, Hayatı, Sanatı Şiirleri, Bursa 2000.

² F. Köprülü, Edebiyat Araştırmaları I, s.242.

İstanbul'daki âşık fasıllarının düzenini veren bu makaleden anladığımız kadarı ile buradaki düzen nisbeten şehir kültürü almış âşıkların anlayışını yansıtmaktadır. Aynı anlayışın benzeri Konya oturak âlemlerinde de farkedilmektedir.³

Bu fasıllarla ilgili genel bir değerlendirme Umay Günay'ın âşıklık geleneği içerisindeki rüya motifini inceleyen eserinde bulunmaktadır.⁴

Bu tespitlerin dışında bugüne kadar âşık makamları ile ilgili olarak değişik zamanlarda farklı çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan en eskisi Fahrettin Kırzioğlu'nun çalışmasıdır. Kırzioğlu, bu makalesinde 216 makam adı sıralamaktadır.⁵

Bir kısım âşıkların çalışmalarında da bu makamlarla ilgili sayı ve isim bazında bazı değerlendirmelere rastlanmaktadır. Söz gelişi, Karşı bir âşık olan Şeref Taşlıova bu makamlarla ilgili iki yazı yayımlamış ve bu yazılarında⁶ sadece makamların adlarını vermiştir. Ona göre yörede bilinen makamların sayısı 157'dir.

Âşık makamlarını belirli bir sayıya bağlama anlayışı, Azerbaycan kaynaklarında da kendisini göstermektedir. Söz gelişi, bu bölgedeki hikâyeleri derleyerek beş cilt halinde yayımlamış olan E. Ahundov makamlar konusunda genel olarak 70 rakamını telaffuz etmektedir. O, farklı âşıklar hakkında bilgi verirken hep "Yetmişten artık âşih havalarını bilir, ohuyar", "Yetmiş yahın saz havası çalmağı bacarır", "Yetmişden çoh Azerbaycan ve Dağıstan saz havaları çalır" gibi ifadelere yer vermektedir.⁷ Elbette burada yer alan yetmiş rakamı itibari anlamda çokluğu anlatmak için kullanılmaktadır. Çünkü, aynı itibari anlayış Anadolu sahasında âşıklar arasında da yagındır. Söz gelişi bir konuşmamızda Âşık Mevlüt İhsani makamların yetmiş tane olduğunu, eski ustaların da kendilerine böyle söylediğini ifade etmişti. Ensar Aslan da Mehmet Ozani'nin hikâyeciliğini değerlendirdiği bir yazısında onun, "yetmiş iki" makamı bildiğinden söz etmektedir.⁸ P. Naili Boratav da "âşık hikâyeciler makamların yekununu 72'ye çıkarıyorlar" demektedir.⁹

Âşık Şevki Halıcı'nın defterine sıraladığı Kars Âşık havalarının adları da 82 rakamını bulmaktadır. Ancak, onun bize bizzat icra ettiği, yani çağırıp söylediği makamlar 72 tanedir. Yine âşığın ifadesine göre çoğu Azerbaycan coğrafyasından

³ M. Halıcı, Konya Sazı ve Türküleri, İstanbul 1985.

⁴ U. Günay, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1992.

⁵ F. Kırzioğlu, Kars İlinde Halk Saz ve Oyun Havalarının Adları, Türk Kültürü Ağustos 1964,

⁶ Ş. Taşlıova, Karsta Âşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II, Ankara 1985, s. 137.

⁷ Ş. Taşlıova, Kars ve Çevresinde Sazla Söylenen Âşık Makamlarının İsimleri, Uluslar Arası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Ankara 1976, s.136.

⁸ E. Ahundov, Azerbaycan Dastanları C.V, Bakü 1972, s.443.

⁹ E. Aslan, Türk Ozan Geleneği İçerisinde Mehmet Ozani'nin Hayatı ve Sanatı, İpek Yolu Uluslar Arası Türk Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1995, s.57.

⁹ P.N. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, İstanbul 1988, s.98.

alınmış olan bu makamların sayısının çoğaltılması mümkündür; ancak, bazılarının icrası yüksek perdeden sese ve genç hançeresine bağlıdır.

Makamların adlarının dışında onlarla ilgili değişik problemleri ele alıp inceleyen başka yazılara da rastlanmaktadır. Söz gelişi, kendisi âşık olmamakla beraber bir halk müziği sanatçısı olan Mehmet Özbek de bir yazısında bu makamların ezgileri üzerinde durmuştur.¹⁰

Azerbaycanlı bilim adamı Zeynelabidin Makas, aynı zamanda âşık da olduğu için ayrıca bu makamları değerlendirmiş ve makamların kesin sayısı hakkında bir rakam vermenin mümkün olmadığını belirttikten sonra bu makamları icra ederken yapılan farklı saz akortlarından söz etmiştir.¹¹

Öcal Oğuz bütün bu çalışmaları da değerlendiren bir yazısında yine âşık makamları üzerinde durmuş ve bunlarla ilgili genel bilgiler vermiştir.¹²

Bütün bu çalışmalar gözden geçirildiği zaman görülmektedir ki, makamlarla ilgili olarak yapılmış bulunan değerlendirmeler henüz bilgilendirme ve sayılarını belirtme anlayışının dışına taşamamıştır. Söz gelişi, henüz hangi hikâyelerde hangi makamlar icra edilmektedir? Makamların hikâyelerde kullanılmasında herhangi bir sıra söz konusu mudur? Makamların ezgisi ile sözlerin içeriği arasında bir uyum düşünülmemekte midir? Makamların âşıklarla ve kültür havzaları ile bağlantısı ne derecededir? Bilinen makamları belirli bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkün müdür? şeklindeki soruların açıklığa kavuşturulması konusunda fazla bir şey söylenememiştir.

O nedenle, Şevki Halıcı'dan alınan bilgilerden hareketle bu yazıda makamlarla ilgili yeni değerlendirmelere gidilmeye çalışılacaktır.

A. Âşık Meclisleri İçerisinde Âşık Makamları:

Yukarıda da belirttiği gibi âşık meclisleri ya da âşık fasılları denilen toplantılar âşıklık sanatının yaşatıldığı her coğrafyada zamanla klâsikleşmiş ve kurallaşmış belirli bir düzen çerçevesinde sürdürülmektedir. İstanbul'da Tavuk Pazarı denilen bugünkü Eminönü'nde yer alan âşık kahvelerinin, Konya'da oturak âlemlerinin ve Kastamonulu âşıkların böyle fasıl düzenlerinin bulunduğu bilinmektedir. İşte, aynen bunlar gibi Kars ve çevresinde de "meclis geçiren" âşığın toplantıya gelenlere âşık şiiri estetiği yaşatmak için uyguladığı bir klâsik düzen bulunduğu ifade edilmektedir. Bu klâsik düzen hemen hemen hikâye döşemesinin aynısıdır.

¹⁰ M. Özbek, Kars Yöresi Âşık Makamlarının Ezgisel Çözümlemesinde Metod, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 1, Ankara 1985, s. 407.

¹¹ Z. Makas, Azerbaycan Âşık Havaları, Kardeş Edebiyatlar S.1.

¹² Ö. Oğuz, Âşık Makamları Üzerine Bir Değerlendirme, Millî Folklor, S.7, s. 22.

Âşık Şevki'nin belirttiğine göre meclis geçiren âşık önce bir divani ile makam icrasına başlar. Onu tecnis takibeder. Üçüncü sırada da bir güzelleme söylenir. Güzellemeden sonra bir de garaçi çalır.ır. Bu dört makam âşık tarafından muhakkak icra edilir. Bunları takiben toplantıya katılanların isteği üzerine başka makamlardan örnekler icra edilir. Yalnız, hikâye döşemelerinde olduğu gibi bu fasıllarda da duruma göre aynı makamda birden çok örnek çalınabilir. Âşık Şevki 29 Mayıs 1999 günü evinde yaptığımız çekim sırasında bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

“Divani âşığın ilk söylenilecek makamıdır. Herhangi bir düğüne girse, veyahut meclise girse âşığın dört tene kendine ait makamı vardır. Bu makamlardan başta divani, ondan sonra tecnis, ondan sonra güzelleme, ondan sonra garaçi. Bu makamları âşık söyledikten sonra cemiyetin eline âşığın iktidarı geçer ki: ‘Falan hikâyeyi söyle, falanca makamı söyle, filanca türküyü söyle’ gibi onların isteğine göre âşık da söyler. Baştaki bu dört makam âşığa aittir. Ona kimse karışamaz. Onu ilk girerken söyler.”

B. Halk Hikâyeciliği Geleneği İçerisinde Âşık Makamları:

Bilindiği üzere âşık makamlarının belli başlı ve en önemli ortamı halk hikâyesi icralarıdır. Âşıklar, hikâyelerini anlatırken onları bu makamlardan çeşitli örneklerle süslemektedirler. Sözkonusu bu icra bütün sanat eserlerinde olduğu gibi üç bölüm halinde uygulanmaktadır:

a. Başlangıç:

Hikâyelerin başlangıcını döşeme bölümü meydana getirmektedir. Masalların tekerlemeye, Karagöz oyununun muhavereye yer vermesi gibi, halk hikâyecisi de hikâyesine başlamadan önce döşeme ya da sersuhane denilen bir ısınma bölümü icra etmektedir. Bu bölüm başlı başına bir makam gösterisi düzenindedir. Pertev Naili Boratav'ın da belirttiği gibi,¹³ hikâyelerin bu döşeme bölümünün âşık makamlarının icra sırası bakımından belirli bir düzeni vardır. Onun söz ettiği düzen ile Âşık Şevki Halıcı'nın bize ifade ettiği ve hikâyeleri anlatırken uyguladığı düzen arasında büyük bir benzerlik de bulunmaktadır. Âşık Şevki, hikâyeye başlamadan önce sersuhane veya döşeme söylerken muhakkak bir divani ile gösteriye başlamaktadır. Onu takiben tecnis söylemekte, üçüncü sıradaki makamını bir güzelleme teşkil etmektedir. Âşığın son olarak söylediği türkü muhakkak karaçi makamında olmaktadır.

¹³ P.N. Boratav, a.g.e.

Döşeme bölümündeki bu makam icralarından sonra makamsız ve sazsız söylenen bir destan, başlangıç bölümünün son halkasını teşkil etmektedir.

b. Hikâye Epizotları:

Halk hikâyesinin başlangıç epizotunun genel olarak türkü ihtiva etmediği, esas itibariyle türkü söylemenin, kahramanın âşık olmasından sonra sevgisini dile getirirken söz konusu olduğu söylenebilir. Bunu takiben gurbete çıkma, çeşitli engellerle karşılaşma, rakiple mücadele etme, tabiat şartlarına ve engellere karşı koyma sırasındaki duygulanmaların aynen Dede Korkut'ta olduğu gibi türkü söyleme ve dolayısıyla da makam icra etme için fırsat tanıdığı görülür. Bu nedenle üzüntü ve sevinç ifade eden değişik makamların hikâyenin bünyesi içerisinde bir yelpaze teşkil edecek tarzda yer bulduğu söylenebilir. Ancak, hikâyeci âşık bu konuda pek kısıtlı da değildir. O, sesinin elverdiği ölçüde, duygularını ifade edebileceği onlarca makam arasından o anki duygusuna elverişli olan herhangi birini seçebilir.

Bu durum için çok zengin örnekler verilebilir: Söz gelişi, acıklı bir durumla karşılaştığı için üzüntüsünü dile getirmek isteyen kahramanın bu durumunu âşık, zarıncı, karaçi, şikeste gibi hüznün ifade etmeye elverişli makamlardan birisi ile seslendirir. Kahramanlık duygularını anlatan şiirleri cirit gaydası, Koroğlu koçaklaması gibi makamlarla söyler. Belirtildiği gibi âşığın bu konudaki seçenekleri elbette kendi makam repertuarı içerisinde oldukça fazladır.

b. Toyluk:

Bizde halk muhayyilesi genellikle iyimserdir. Bu nedenle de hikâyelerimiz çoğunlukla mutlu sonla biter. Zaten hikâyelerdeki olayları gerçekten yaşanmış maceralar olarak algılayan anlatıcıların ve onların dinleyicilerinin bu iyimserliğe, âşıkların birbirlerine kavuşturulması ile katılmaları sağlanır. Hatta, hikâyeci âşıklar, hikâyelerin bitiminde birbirlerine kavuşturdukları âşıkların düğününü yapmış olmak için oldukça tempolu ve neşeli bir türkü söyleyerek gösteriyi tamamlarlar. Bu türkü genellikle onların muhammes adını verdikleri bir makamdır.

İleride de ifade edileceği gibi bu makam biçim olarak on altılı ve beş dizeli bir şiirdir. Ancak, bu dizelerin ortadan ikiye bölünmesi ile sekizer heceli ve on dizeli bir şiir tarzında olduğu da görülmektedir.

C. Âşıklar ve Âşık Makamları:

Halk şiirinin, bir anlamda âşık şiirinin anonimliği meselesi çokça tartışılan bir konu olmakla beraber, bu eserlerin yazıya geçirilmeden uzun zaman belleklerde saklanmış olması onların anonimleşmesinin başlıca nedeni olarak da gösterilmektedir. Bu bakımdan, âşık şiiri belirli bir kişinin eseri olsa bile, kulaktan kulağa aktarılırken sürekli değişime uğrama dolayısıyla az çok ortaklaşalık özelliği taşımaktadır. Bu durumun âşık makamları için de söz konusu olması gerekir. Nitekim böyledir de. Yani makamlar bir bakıma âşıkların ortak malıdır. Ancak, icra edilen makamların belirli âşıkların isimlerini taşıdığı da görülmektedir. Söz gelişi, Elesker Güzellemesi, Emrah Güzellemesi, Hasta Hasan Güzellemesi, Sümmani Makamı, Diligam Şikestesı, Ömer Divanısı, Merdanoğlu, Nuri Mektubu, Dursun Ceylani Leylası, Aşıroğlu, Keşişoğlu gibi. Bütün bu isimler, makamların çoğunun yaşamış olan belirli âşıklar tarafından düzenlendiğini, zamanla bunların bütün âşıklar arasına yayılarak genelleştiğini göstermektedir.

Ancak, bazı makamların adları belirli isimler taşısa bile bu isimlerde bir âşığın yaşamış olduğu kesin olarak söylenememektedir. Söz gelişi sayısı otuzlu rakamlarla ifade edilen “Kerem” makamları bunlar arasındadır. Yalnız, yine de âşıkların ustalarına karşı derin bir saygı anlayışı içerisinde bulunmaları, bu saygıyı belirtmek ve vefalı olduklarını ortaya koymak için zaman zaman onların şiirlerinden örnekler sunmaları, döşemelerde ve üstat namelerinde ustalarının eserlerine yer vermeleri eski âşıkların eserlerinin kendi adları ile değişmeden yaşatıldığını ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakınca belirli bir âşık adı taşıyan makamların o addaki âşiğa ait olduğu söylenebilir.

D. Âşık Muhitleri ve Âşık Makamları:

Âşıkları şekillendiren hemen bütünüyle sosyal çevresidir. Bu bakımdan âşık muhiti olmayan yerlerde hem gelenek oluşmamakta, hem de âşık yetişmemektedir. Bu karışıklı bir kültürdenidir. Yani, âşık hem içinde yaşadığı sosyal çevreden etkilenip sanatını geliştirmekte hem de güçlü olduğu oranda bu sosyal çevreyi şekillendirmektedir.

Meselâ, Çıldır ve çevresinde yetişmiş olan bütün âşıklar üzerinde Âşık Şenlik’in izlerini görmek mümkündür. Ancak, böylesine güçlü bir âşık olmasına, üç tane çok tutulmuş hikâye düzenlemiş bulunmasına rağmen onun adıyla anılan bir makamının bulunmaması ilginçtir. Fakat bu ilginçlik şaşırtıcı olamaz; çünkü, o şiir sanatında olduğu kadar saz çalmada usta değildir.

İşte, bu nedenle belirli bir âşık muhiti olan sosyal çevrelerde yörenin adıyla anılan âşık makamı isimlerine rastlanmaktadır. Çıldır Güzellemesi, Gökçe

Güzellemesi, Erzurum Divanisi, Şöregel Güzellemesi, Karabağ Şikestesı, Revan Çukuru, Çıldır Süsenberisi, Gökçe Süsenberisi, Çukurova, Yıldızeli, Çobankere gibi.

Burada adı geçen Çıldır, Gökçe, Yıldızeli, Çukurova, Erzurum, Karabağ gibi yörelerin birer âşık muhiti olması yukarıdaki görüşümüzü doğrulamaktadır. Özellikle de divani ve güzelleme tarzı makamlarda hemen her âşık çevresinin kendine has birer ayrı beste oluşturması da yine aynı anlamda yorumlanabilir.

E. Âşık Makamlarında İşlevsellik:

Hemen bütünüyle âşık makamları halk hikâyelerinde kullanılışları ile işlevsellik arz etmektedir. Âşıkların da sık sık işaret ettikleri gibi her makamın ezgisel yapısı az çok hangi anlamdaki duygulanmalarda kullanılabileceğinin de mesajını vermektedir. Zaten, aşağıda sıralamaya çalıştığımız makamların söz yapısı onların besteleri konusunda az çok ip uçları vermektedir. Bu nedenle Türk müziğinin şimdiye kadar genel kabul görmüş ikili ezgi yapısı âşık makamlarında da kendisini göstermektedir. Bunlar:

a. Kırık Havalar:

Âşık Şevki Halıcı bunlara yürük, bazen de alçak hava demektedir. Genel olarak bestesi kararlılık gösteren bu havalar Anadolu'da bazı bölgelerde "aşarı hava" ve "aşağıdan" adları ile de isimlendirilmektedir. Âşık makamları içerisinde bazılarının hem yürük hem de ağır adını taşıyanlarının bulunması bölgede bu ikili ayrımın çok iyi değerlendirildiğini göstermektedir. Söz gelişi, Ağır Köroğlu, Yürük Köroğlu, Ağır Merdanoğlu, Yürük Merdanoğlu, Ağır Tecnis, Yürük Tecnis, Ağır Muhammes, Yürük Muhammes, Ağır Güzelleme, Yürük Güzelleme gibi.

Hikâyelerde bu makamların kullanılışına bakılınca yürük havaların güzellik, yiğitlik ve sevinç ifadesi için daha uygun bulunduğu anlaşılmaktadır.

b. Uzun Havalar:

Âşığın "yüsgek" dediği bu makamlar adı üstünde yüksek perdeden söylenen eserlerdir. Daha çok genç hançeresi isteyen bu makamların birçoğu, bildiği ve gençken söylediği halde âşık tarafından bugün seslendirilememiştir. Özellikle aşırı üzüntü anlatan duygulanmalarda, hüznü söyleyişlerde başvurulan bu makamlar, bir anlamda çile ve iç yanıklığı dolu hikâyeler için işlevsel bir anlam taşımaktadır. Çünkü, âşık, kendisi olayları anlatırken yaşadığı gibi dinleyenlere de bu duygusalıkları yaşatmak istemektedir. Hatta, özellikle kadın dinleyicilerin "dinleyelim de biraz ağlayalım" yaklaşımı ile bu tür meclislere katıldıkları bizzat âşıklar tarafından anlatılmaktadır.

Bu uzun havaların en tanınmış şüphesiz “zarıncı” adı verilenidir. Bunun yanında “garaçı” de âşığın yalvarışlarını anlatmada elverişli bir makam olarak belirtilmektedir. Âşık Şevki’ye göre “zarıncı” çingene demektir ve âşık, çingenelerin dilenirken yalvarmaları gibi kendisine acınmasını sağlayacak bir gelişmeyi bu yolla sağlamaktadır.

Hicrani, derbeder, at üstü gibi makamlar da yüksek havalar içerisinde, özellikle de Şevki’nin de dahil olduğu Terekemeler arasında çok yaygındır.

Sanatın genel olarak anlatıma dayandığı, hikâyecilik sanatının da söz ve müzik ögesi ile anlatılanları estetik oluşturarak yaşattığı düşünülürse âşık makamlarının işlevselliğini anlamak daha da kolaylaşır. Çünkü, her ne kadar halk hikâyeciliğinde müzik yardımcı bir öge olarak algılanıyorsa da bazı makamlara verilen isimlerin taşıdığı anlamlar bu yardımcılığı oldukça ileri boyutlara taşımaktadır. Söz gelişi Köroğlu makamları olarak anılan ezgilerden birinin “cirit havası” olarak anılması, hatta ona “cirit gaydası” adının da verilmesi, makamların işlevselliğini açıkça ortaya koymaktadır. Söz gelişi, Köroğlu makamı olarak belirtilen ezgilerden diğerlerinin adları ve işlevleri de şöyledir: “Köroğlu ağır havası” darda kalındığında çaresizliği anlatmak için, “Köroğlu koçaklaması” kahramanlık duygularını yaşatmak için ve “Köroğlu yürük havası” da güzellik duygularını ifade etmek için seslendirilmektedir.

Yine bunun gibi, “yedi yol ayrımı” âşığın ayrılma durumunda, “Civan öldüren” ise genç âşığın derin üzüntüsünü dile getirmek için kullanılmaktadır.

Bu, ağır ve yürük hava ayrımının dışında bazı makamlarda görülen bir başka özellik de uzun hava ile başlayan âşığın türkünün sonuna “yedek” ya da “çiçek” adı verilen mani kıtaları eklemesi ve bunları da “yürük” havada çalmasıdır. Söz gelişi, Seyyah Mehmet Bağır havası böyle seslendirilmiştir. Âşık sonunda böyle yedeği bulunan havaların hepsinin şikeste olduğunu beyan etmektedir.

Uzun havalar içerisinde önemli bir yere sahip olan şikesteler başlıbaşına hüznün ve duygusallık yaşatmak durumunda olan halk hikâyeleri için geniş imkânlar yaratmaktadır. Söz gelişi, Memmet Bağır, Yeddi Yol Ayrımı, Bala Memmet, Civan Öldüren, Yedekli Şikast, Bayatı ve Diligam şikesti önemli şikestelerdendir.

F. Makamların Dinamizmi:

Âşığın hikâyeyi her anlatmasında değiştirdiği, zaman içerisinde varyantlaşmaların bu şekilde yürüdüğü bilinen bir gerçektir. İşte aynen bunun gibi belirli bir bölgede kullanılan âşık makamlarının da zaman içerisinde değişebileceğini, bir kısım makamların kaybolacağını, onların yerine yeni yeni makamların rağbet bulacağını kabul etmek gerekir. Çünkü, Âşık Şevki’nin çalıp

söylediği makamların kabaca gözden geçirilmesi bile bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Söz gelişi, Anadolu'nun değişik bölgelerinde onlarca çeşidi bulunan ve "Kerem" adını taşıyan makamların bir hayli eski oldağını kabul etmek lâzımdır. Aynen onun gibi "Köroğlu" makamları da eski dönemlerden günümüze kadar uzanmış olmalıdır.

Ancak, söylenen makamların, belirli bir âşığa bağlananları ile belirli bir hikâyesi bulunanları, onların yakın zamanlara ait olduğunu göstermektedir. Bunlar arasında, Âşık Şenlik'in torunu Nuri'ye ait olarak gösterilen "Nuri mektubu", Ermenilerce şehit edilen Kağızmanlı Hıfzı'ya bağlanan "Sefil Baykuş", Stalin zamanında şehit edilen "Meşhedi Rüstem", "Dursun Cevlani Leylası" ve "Sümmani" makamları yakın zamanların, en azından son yüzyılın eserleridir.

Bu nedenle, âşık makamlarını devamlı değişen ve yenilenen bir yapı içerisinde düşünmek daha doğrudur.

Şimdi, Âşık Şevki Halıcı'nın bize bizzat çalıp söyleyerek icra ettiği makamları sırası ile vermeye çalışalım:

1. Divaniler: Âşık, yaşadığı yörede divanilerin beş tane olduğunu söylemektedir. Bunlar:

1. 1. Terekeme Divanisi: Âşık Şevki'nin ilk icra ettiği makamdır. Buna Karapapak Divanisi adı da verilmektedir. Kars bölgesinde çok yaygın olarak söylenen bir divani çeşididir. Aşağıdaki divaninin sözleri Âşık Şenlik'e aittir:

Ey Yaraden senden medet,
 Ey İlâhî bu dünyada namerdi şad eyleme,
 Merdi gözden cüda gılıp gönülden yâd eyleme,
 Sahla öz penahmdan merd olan müminleri
 Mahşer günü mücrim edip gabrini od eyleme
 Aman aman amman amman.

Yar ey,
 Hazreti pir sayesinde ehli dili bulmuşam,
 Her kimin iddiası varsa imtihana gelmişem,

Ey gönül sığın Huda'ya Hakk'a sipar olmuşam,
Her gedenin gezzebinden zar çekip dad eyleme.

1. 2. Erzürüm Divanisi: Erzurum'un yerli halkının söylediği divani türüdür.

Yar ey,
Piri tarike mensubuz Bektaşlı derler bize,
Saç sakaldan bihaberiz feraşi derler bize
Dersimizi vird ideriz mescidi meyhanede,
İçeriz tiryaki aşkı Gallaşi derler bize.

Bazen gılıç guşanırız oluruz külhanbeyi,
Gireriz meydanı aşğa savaşı derler bize,
Bazen de haykırırız yan bakan var mı diye.
Annamıyan Erzürümün dadaşı derler bize, bize..

1. 3. Mereke Divanisi: Çıldır yörelerine ait bir divanidir. Âşıkların yaptığı toplantıya mereke yani meclis denmektedir. Âşıkların karşılıklı söyledikleri divani çeşididir. Atışmalarda âşıklar bu makamla söylerler. Âşığa göre 15 heceli, yedi sekizlik şiirlere divani denir.

Gel sennen imtihan olak gam donun giyin âşık,
Şimdi dutaram başına bir olmaz oyun aşih,
Terlan kimi bekleridim ben senin yollarını,
Şikar olup düşüp geldin elime bugün âşık.

1. 4. Osmanlı Divanisi: Doğu Anadolu'da yerlilerin söylediği divani makamıdır. Doğu Anadolu'da yerlilere Osmanlı adı da verilmektedir.

Ah yar ey,
Âşıgam, aşğa giriftar eyledi Mevlâ beni,

Mecnunam dağ başında gezdirer Leyla beni,
Zenciri girdaba düşdüm gurtulmama çare yok,
Neyledise yâr eyledi aleme rüsva beni, ah beni beni, vay beni beni.

1. 5. Ömer Divanisi: Âşık Ömer Hak âşığı olarak bilinir. Âşık Şevki ondan da kendi deyimi ile maceralar anlatmaktadır.

Bir ağaç ki kâmil olsa iptida kökten çürür,
Hak Taladan emir olsa suyu gudretten yürür,
Yetmiş iki dal budağı göğerrir meyve verir,
Bu tağ-ı alem içinde dala hayranam bugün.

Tecnisler:

Âşık meclislerinde divaniden hemen sonra söylenen makamdır. Bu bir kırık hava olduğu için yörede kullanılan terimi ile yürüktür. Bilindiği üzere tecnis esas itibariyle cinaslı anlamına gelmektedir. Âşık Şevki Halıcı iki tür tecnis makamı söylemektedir.

2. 1. Cığalı Tecnis: Örnekten de anlaşılacağı üzere il'linin arasına yerleştirilmiş olan cinaslı bir mani bu kamanın sözlerini teşkil etmektedir. Âşığa göre cığalı, yedekli demektir.

Ah yar ey, ey...
Gadir Mevlâm budur sana dileğim,
Merd olanı salma başdan ayağa,
Men ezzinem ayağa,
Nazlım durur ayağa,
Göreydim mah camalın,
Yüz süreydim ayağa,
Mürvet eyle pünhan dolan mert yigit
Seryakublar seni salar ayağa.

Çirkindi cemalı yohdu kemalı,
 Çoh ayıplar örter bu dünya malı,
 Men ezzinem bu malı
 Bu devleti, bu malı,
 Dostyemez düşman görmez,
 Miras olsun o malı.
 Seni dost dutarsa bu dünya malı,
 Akıbet indirer salar ayağa.

2. 2. 1. Dörtlü Tecnis (Ağır): Sadece 11'li dörtlüklerle söylenen türküdür. Aşağıdaki tecnis Salman Bey hikâyesinde söylenmiştir. Ağır hava olarak icra edilmiştir.

Ah yar yar, yar.
 Yığın ahbablar gelin yoldaşlar,
 Bir sağalmaz derde düşdüm bu gece,
 Himmet-i pir ile abı zülâldan,
 Kevser pınarından içdim bu gece.

2.2. 2. Dörtlü Tecnis (Yürük): Sadece mezüre olduğu için diğerinden ayrılır. Aşağıdaki tecnis Öksüz Vezir hikâyesinde söylenmiştir:

Vasfın gabul değil dillerde şahım
 Adaletin bahşolupdu her yana.
 Hindistan elinin sensin panahı,
 Şöhretin yayılıp kevnî mekâna.

Sıtkı selatin diyeller aslını,
 Guş eyle efendim hele vasfını,
 Bu yazığın sorar isen neslini,
 Bursa şehrinde geldim cihana.

Gul olanın neler gelir başına,
Asiyablar döndü çeşmim yaşına,
Cengiz istilâsı harp savaşına
Bir yaşında anam atdı yabana.

3. Güzellemeler:

3.1. Ağır Güzelleme: Ağırdan giden güzelleme, yani yürük değil. Aşağıdaki ağır güzelleme Tufarganlı Abbas Hikâyesinde söylenmiştir.

Başını döndüğüm ay nazlı dilber,
Ebrüşüm muyların ay neden oldu, ay neden oldu,
Derdin ki ölerem dönmerem senden
Bes imdi döndüğün ay neden oldu.

3. 2. Azerbaycan Güzellemesi: Azeri Güzellemesi. Azerbaycanlı Samed Vurgun'dan.

Geddin sürahidi gametin billor,
Gerdanın çekilmiş edadan peri,
Sen ha bir sunasan aşgın gölünde,
Ayrıldın yeşilbaş sonadan peri.

Yüz yanında dökülüftü tel nazik,
Gögüs gerdan sıfat nişan bel nazik
Ağız nazik doduk nazik dil nazik, tel nazik, bel nazik,
Ağ ellerin elvan gınadan peri.

3. 3. Çıldır Güzellemesi: Aşağıdaki dörtlük de Tufarganlı Abbas Hikâyesinde söylenmiştir:

Ay,
Gadir Mevlâm yazıları yazanda,

Yazd. benimkini veran halhala, efendim ay halhala, sultanım halhala.
 Derde düşdüm dermenini ara can,
 Dermenimi yazdılar veran halhala, güzelim halhala, cananım halhala.

3. 4. Şöregel Güzellemesi: Bilindiği kadarıyla Şöregel, Arpaçay'ın eski adıdır. Ancak, aşık "Şöregel Azerilerden bir gavimdi" demektedir.

Ay,
 Ala gözlü dilber giryan olmuşam,
 Heç bilmirem bivefaya ne diyim,
 İsterem sorasan vasfı halimi,
 Dilim dutmaz gamli yare ne deyim.

3. 5. Gökçe Güzellemesi: Gökçe Âşık Elesker'in memleketidir. Aşağıdaki güzelleme de Âşık Elesker'indir. Âşık Gökçe güzellemesine kimi zaman Elesker Güzellemesi de demektedir.

Ay,
 Hacer Hanım gaş gözünün tehrinden
 Bir hat çehsem gurandaye düşer mi, ay bala, bala ay bala,
 Galdır likabını hub cemalınnan
 Hüsnün nuru tecallaya düşer mi, ay bala bala bala.

3. 6. Emrah Güzellemesi: Âşık Şevki iki tane Emrah olduğunu, bunlardan birisinin Erzurumlu Emrah, diğerinin de Ercişli Emrah olarak tanındığını, Emrah ile Selvi Hikâyesinin Ercişli Emrah'a ait olduğunu belirtmektedir. O, Erzurumlu Emrah'a ait olan bu makamı çok sevdiğini belirtmektedir.

Uyhudan uyanmış gözleri bir hoş,
 Dedim sarhoş musun, söyledi yoh yoh,
 Ağ elleri boğum boğum kınalı,
 Dedim yar bayram mı, söyledi yoh yoh.

Dedim Erzurüm ne dedi ilimdir.
 Dedim gider misin, dedi yolumdur,
 Dedim Emrah kimdir, dedi kulumdur,
 Dedim satar mısın, söyledi yoh yoh.

3. 7. Hasta Hasan Güzellemesi : Hasta Hasan, bölgede tanınan büyük âşıklardan birisidir.

Çeper çuhurunda suyun üstünde,
 Bir güzel oturur ona ne diyim.
 Ayna gabağında cilve hayında,
 Ağ yüzünde goşa hala ne diyim.

4. Merdanoğlu: Kars yöresinde yapılan düğünlerde çok tutulan makamlardan birisidir. Karşı Âşık İsmail Merdanoğlu'nun bestelediği bir makamdır. Ağır ve yürük olmak üzere iki tanedir:

4. 1. Ağır Merdanoğlu:

Bir güzel görmüşem ay, suyun yolunda,
 Hayıf o güzelin eline yazıh,
 Kôr olsun gözleri ay suya yolluyan,
 Semek muyu ince beline yazıh.

4. 2. Yürük Merdanoğlu:

Nazlı dilber seni görmeye geldim,
 Yüzüne bahmağa halın galmayıf,
 Evelinde şirin söhbet ederdin,
 İmdi gonuşmaya dilin galmayıf.
 Merdanoğlu diyer gurban dillere,
 Ay gız goynundaki gonca güllere,
 Cehellikte özün verdin ellere,
 İmdi gocayıfsan halın galmayıf gadan alım.

5. Seyyah : Âşığa göre Azari'nin divanisi sayılan bu makam ağır bir havadır.
Âşık Vagıftan bir örnek:

Vay aman aman aman...ey...
Sevdiğim leblerin yakuta benzer
Seraser dişlerin dürde nedendi,
Aman aman aman, vay amman,
O gande dehanın heyyatı nebat.
Her biri gayrı bir hezinedendi.

Humar humar bahmak göz gaydasıdı,
Lâle tek gızarmah yüz gaydasıdı,
Perişannıh zülfün öz gaydasıdı
Ne badı sabadan ne şadedendi.
Yar aman aman aman

Pencerede guş menem,
Aguşgada guş menem,
Kiş deseler uçmaram,
İki köylü bir olsa
Ben yarimden geçmenem.

O yarim gelsin ay nene,
O gülüm gelsin nene.
Gapıda duran oğlana,
Boynunu buran oğlana.
Yazığı gelsin ay nene,
Oğlun ölsün ay nene.

6. Garaçi : Âşığa göre garaçi yalvarış demektir. Ağlama, boyun büküp yalvarma:

Nasıl vafedeyim gam erbabını,
O da benim gibi zarı görüfdü,
Dindirende haldan olar haberder
Cebre düşüf her efkarı görüfdü,

Dost dostuna etse ilgar imanı
Yüz yıl gider onun müddet zamanı,
Gönül uman yerden kesmez gümanı
Çünk'evvelden itibarı görüfdü.

7. Zarıncı : Bayatı, yani ağlama sızlama, acıhlı makamdır bu. Devamlı olarak ağlama sızlama makamıdır. Hatta bizim yörede gadınnar ölülerinde zarıncı makamında ağlarlar. Ağır bir makam. Ş.Halıcı bu makama “ağlama gaydası” adı da vermektedir.

Gel ağla belalı gönül aman hay aman,
Eyle el çekmişem fanı dünyadan,
Bu şirin canımdan bezip ağlaram aman aman hey,
Ara yerde olan biten işleri
Sine defterime yazıf ağlaram aman,

Ağlaram ağlar kimi,
Derdim var dağlar kimi
Gazel oldum döküldüm,
Virane bağlar kimi.

8. Sultani : Makamların sultanı. Yani makamların büyüğü:

Ay hele derdın alim,
Kesildi nişanım lalacan yad oldu vatan,

Gözden itip bizim yerin dağları, ölürem ölürem,
 Mecnuna Leylanın intizarı var lalacan,
 Seher subhu açar süsen çağları hey lalacan.

Öz günüme,
 Kebabı köz günüme,
 Elime geçeydin ey felek
 Seni de salaydım bir öz günüme.

9. Derbeder : Ayrılıklarda, uzaklaşmalarda kullanılan bir makamdır. Ağır bir makam olarak adlandırılan bu makam için âşık bozlağa benzer demektir. Aşağıdaki örnek Tahir Mirza hikâyesindedir:

On sekiz bin âlem yaradan Allah,
 Sen bana yardımcı el bana neyler, eyvah ey sebep ey ey,
 Yusufu guyudan gurtaran Mevlâ,
 Sen bana yardımcı gul bana neyler, eyvah ey, sebep ey.

Darda galdım,
 Boranda darda galdım,
 Gör ne zuluma düşdüm,
 Ne yaman darda galdım. aman ey sebep ey ey.

10. Keşişoğlu : Keşişoğlu Ermeni bir âşıktır. Onun bu makamı ayrılıklarda, üzüntülü durumlarda söylenmektedir:

Tarih seksen dokuz, on bir yaşında
 Öyle cem oldu başıma iş birer birer
 On dokuz yıl getdim yarın peşinde, bülbül, bülbül, yaralı bülbü,
 Akıttım gözümünden yaş birer birer.

11. Aşıroğlu : Bu da gene yalvarışlarda, üzüntülerde söylenen bir makamdır. Âşığa göre bu Diligam makamına da benzer. Şevki Halıcı, Aşıroğlu'yu bir âşık olarak bilmektedir:

Var git dağlar var git hemdem olmaram,
Artıh gurbet ele bu dağlar meni,
Elim yoh günüm yoh men kime gedim.
Ya gurbet eyleyir ya dağlar meni.

Meylim sana,
Düşüfdü meylim sana,
Men dönsem üzüm dönsün
Sen dönsen meylim sana.

12. Atüstü: Âşık Şevki'ye göre yüksek bir makam olan atüstü makamını Rusya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınanlar bestelemiştir. Malını mülkünü, çoluk çocuğunu orada bırakıp sığınanlar ayrılık acısı ile atın üstünde bu makamı dile getirmişlerdir:

Elvade ayıran çimenli dağlar,
Göllerde yeşilbaş sonalar galdı, aman aman yar aman hay,
Seddi mermer ak suvahlı odalar,
Her daşı gevhardan binalar galdı, aman aman gadan alim.

Kaleler kulleler güzel haneler,
Bize gonah idi beyler ağalar,
Medrese camılar hoş minaralar,
Cenneti oşşuyan binalar galdı.

Gader Allah'dandı beyhuda yanma,
Yazıh Haki İsa'yı vatansız sanma

Vatanı terketdi gam deyil amma,
Turabda atalar analar galdı.

Apardı boz at beni,
Sayad sahlasın seni,
Başımı goyum yar dizine,
Çoh yatsam uyart meni.

13. Memmet Bağır: Mehmet Bağır adlı bir âşığın bestesidir. Âşık Şevki'ye göre Mehmet Bağır daha önce yaşamış olan aynı yörenin âşığıdır. aşağıdaki söyler Sevdakar hikâyesinde de söylenmiştir:

Öyle el çekmişem fani dünyadan aman aman aman hey,
A şirin canımnan bezip ağlaram,
Ara yerde olup biten işleri,
Sine defterine yazıp ağlaram. Beyler ey.

Ağlamaktan,
Bağa su bağlamaktan,
Bağda gazel galmadı,
Yarama bağlamaktan.

14. Yeddi Yol Ayrımı: Adından da anlaşılacağı üzere hikâyelerde vedalaşma durumlarında söylenen bir makamdır:

Ay
Nice ağlamazsın yaralı gönül,
Göründü gözüme yâr nişanası,
Meni bu yerlere itkin salanım
Veren olsun tacı tahtı binası.

15. Bala Memmed: Bala Memmed de bir şikeste makamıdır. Âşık, “yaralı söz” olarak adlandırdığı bu makam için şunları söylemektedir: “Bu da Bala Memmed şikastı. Bala Memmed de öyküsü şöyle. Bala Memmed zengin adamımiş. Misafir sahibi. İnsan bir gararda galmir. Zenginliği variken fakirliğe düşüf. Fakirliğinde garısı bile sözüne bahmadığını efkârlanıp diyir. Adam Zenginiken herkes Memmed Ağa diyir. Sonra fakirliyende buna "Bala Memmed" diyerler. Adama bu söz ağrına gelir de “Bana indiye gadar Memmed Ağa diyirdiniz de şimdi "Bala Memmed" oldum ha, diyir. O arada garısına işaret edir. Gelen adamlara çay felan versin. O da gulah asmir: Neyin var ki senin fakir yihılıf ölırsin, şeklinde. Garının adı Nazlıydı. Üç gıta bir sözü var:

Her gelen her gelen bir ohlar meni.
 Özüm öz halımda gezdiğim yerde,
 Men bir gavvez idim Nil deryasında,
 Senek utdu meni üzdüğüm yerde.

Bu ne safa idi Nazlı tulladı,
 Derdimi deftere yazdı tulladı,
 Sağ iken gabrimi gazdı tulladı,
 Ömrümün kerpiçin düzdüğüm yerde.

Bala Memmed günüm geçdi zarınan,
 Canım çıhdı mihnetinen terinen,
 Ayrılmışam devletimnen varımnan,
 Galem galet gatdı yazdığım yerde.

16. Civan Öldüren: Bu da aynı derbeder, kimi yanık, ağlamak havası:

Ey gabristan sana şikayetim var,
 Kestin umudumu mihnet yolumu,
 Allah emanatı verip giderem, atıverip giderim, vay giderim,
 Yaralı gönlümün gonca gülünü, vay gülünü
 Yaza ne galdı,

Gış getti yaza ne galdı,
 Engel girdi araya,
 Ferman yaza ne galdı.
 Nice ağlamayım nice yanmayım,
 Sunam düştü mennen aralı getdi,
 Bir oh atdı sinemi şaşşan eyledi.
 Beni goydu derde yaralı getdi.

Gazan ağlar,
 Od yanar gazan ağlar,

17. Yedekli Şikast: Bu, diğer şikesteler içerisinde en ağır söylenenidir. Yüksek makamdır:

Ah ey, ey,
 Gurbet elde ölenin, vay ala gözlüm,
 Gabrini gazan ağlar.

18. Bayatı : Bayatı zarıncının biraz daha ağırdır. Ölülerin üstünde söylenir. Bildirildiğine göre Kars'ta kadınlar ölüm olayı üzerine bu makamla ağıt yakarlar. Aşağıdaki parça Salman Bey hikâyesinde Gevher'in ölümü üzerine söylenmektedir:

Elvenli balamın gannı libası,
 Belend olmuş Gülgez gana zer gumaşlar ağlarım
 Ne yaman zülüm olur evlat acısı,
 Figan edek dağlar daşlar ağlasın.

19. Diligam Şikastı : Bu da bayatı makamı gibi ağlamak ifade eder. Hayatı etrafında bir hikâye tasnif edilmiş olan Yahya Bey'in bestesi olarak bilinir.

Ay böyle
 Güneş cemalın görende dilber

Mecnun kimi e.tin divane meni,
Boynundan gel aç aşk zencirini,
Bağışla kadir Süphana meni,

20. Kerem makamları: Anadolu'da değişik bölgelerde çok sayıda "Kerem" ön adlı türkü çeşidine rastlanmaktadır. Hatta bir kaynak otuz civarında Kerem makamı bulunduğunu bildirmektedir. Âşık Şevki bu Kerem makamlarından sadece dördünü seslendirmiştir. Bunlar:

20. 1. Guba Kerem : İlk olarak Guba Kerem. Âşık, kendi ustası Âşık Müdâmi'nin bu makamı sık sık söylediğini ve dinlerken de hep ağladığını ifade etmektedir. Yine âşığa göre bunlar Kerem'in kendi besteleridir. Kerem ile Aslı Hikâyesinden:

Ana der,
Aslım göçüp yaylalara dayandı,
A benim burda galışıma ne dersin,
İki dinni bir haricin elinden
Soralıp da soruşuma ne dersin, gel sen ohlu yaralı balam, cananım.

Neyler beni,
Neyciler neyler meni,
Gidin deyin Aslıma,
Ölürem neyler meni.
Haray zülfin elinden
Goymaz ne haller meni.

20. 2. Yanık Kerem : Bu da yüksek havadır:

Hicrannan ohuyan gamnan ders alan,
Biri menem biri bilmem kim ola,

Gannı gannı gediklerden yol salan
Biri menem biri bilmem kim ola, umudum umudum, yanaram yanaram.

Gece gündüz süpha gadar yatmıyan,
El uzadıp şuh memeden tutmayan,
Dilek deyif dileğine yetmiyen,
Biri menem biri bilmem kim ola, umudum umudum, yanaram yanaram.

Kerem der ki yüreğimde yara var,
Ne ben öldüm gurtulmaya çara var,
Bu dünyada iki bahtı gara var,
Biri menem biri bilmem kim ola.

20. 3. Kesik Kerem : Aralı, kesik kesik söylendiği için bu adı alan bir makamdır. Yine Kerem ile Aslı hikâyesinden:

Sofu Gardaş üç memleket geçirdik,
Biri İran, biri Turan, biri Van.
Yiğidin başına üç devlet gonar,
Biri akıl, biri gençlik, biri şan.

Keşişin ettiği yanına galmaz,
Sanma arayıp da belasın bulmaz,
Hak gatında üç şey var ki zay'olmaz.
Biri eylik, biri ilim, biri nan.

20. 4. Zencirli Kerem : Zincir gibi sözler birbirine bağlandığı için bu adın verildiği belirtilmiştir:

Aylar illar hasretini çektiğim,
Ay üzü dönmüş bey bafa yar , vay gadan alim,

Güzellere serhoş gezme yar deyil,
Açılıfdı gümüş kemer bele bah.

21. Köroğlu Makamları:

21. 1. Köroğlu Ağır Havası: Buna Köroğlu ağırlaması da denir. Köroğlu darda kaldığı zaman bunu söylemektedir. Diğer yedeklilerde olduğu gibi bu makam da ağır başlamakta ve yedeği yürük olarak söylenmektedir:

Hey hey,
Allah'dan derdime derman isterem, hele isterem,
Yetişin beylerim gayet dardadı, aman dardayım,
Piri Geylanı'dan ferman isterem,
Erişin beylerim gayet dardadır.

Ayvaz'ı yolladım tele,
Al yanağı benzer güle,
Demircioğlu Hasan ile
Getdi Han Ayvaz gelmedi.

21. 2. Köroğlu Koçaklaması:

Bizden selam olsun Bolu Beyine,
Çıkıp şu dağlarda yaslanmalıdır,
Ok gıcirtısından galhan sesinden,
Dağlar seda verip seslenmelidir, seslenmelidir.

21. 3. Köroğlu Yürük Havası: Buna Köroğlu Güzellemesi de denmektedir.

Canım gırat gözüm gırat,
Sana nallar ay düz olaydı,

Her tarfta çifte ganat,
Bana düşman yüz olaydı.

21. 4. Köroğlu Cirit Havası: Cirit gaydası adı verilen bu makam oldukça meşhurdur. Kars'ta davul zurna ile çalınan bu makamda cirit oynanmaktadır. Gerçekten de sanki atlıların koşuşunu andıran ezgileri bulunan bu makama atlı gaydası da denmektedir:

Hey hey,
Haykırdı çıhtı meşeden, peh peh peh.
Kiziroğlu Mustafa Bey, hey hey,hey,
Gorhusu yok bey paşadan, hanım kim, canım kim, paşam kim, kim kim, o kim kim,
Kiziroğlu Mustafa Bey, bir beyin oğlu, bir hayın oğlu, zor beyin oğlu.
Mustafa Bey, zor beyin oğlu, bir beyin oğlu.

Hey, hey,
Bir atı var ala paça hey hey hey,
Macal vermez gır at gaça,
Az galdı ortamdan biçe, hanım kim, canım kim, o kim, kim,
Kiziroğlu Mustafa Bey, bir beyin oğlu, zor beyin oğlu,
Akçadağlı Kiziroğlu Mustafa Bey, bir beyin oğlu.

Hey hey, hey,
Köroğlu der, eş olaydım, peh peh peh,
Anadan on beş olaydım, hanım kim, kim kim, canım kim, paşam kim,
Keşge onnan gardaş olaydım,
Kiziroğlu Mustafa Bey, hey hey hey,
Kiziroğlu, Mustafa Bey, Akçadağlı.

22. Behmani: Behmani isminde bir âşığın makamı olarak bildirilmekle beraber bu biraz kuşkuludur. Çünkü bir başka defa çalınan makama âşık “Köroğlu behmanısı” adını vermiştir. Bu da behmanı makamlarının çeşitli olabileceğini göstermektedir.

Hey ağalar gelin tarif eyliyim,
Bozulmaz yeşili alı beylerin,
Cenneti alada bağı beyhuşda
Hoş nişan dōşensin yeri beylerin.

23. Urfani: Âşık Şevki'ye göre bu da Diligam havalarındandır. Ancak, Güney Anadolu'da Toroslarda yaşayan yürükler arasında da böyle bir oyunun bulunduğu bilinmektedir:

Kasidi beyzaval arzu halımı,
Celallı canana didin ne dedi,
Yarım mah cemalı zülfü müselsel
Gaşları kemana dedin, ne dedi.

24. Gülebeyi: Genelde sevgili güzelliğini ifade eden şiirler bu havada söylenmektedir. Âşık Gülistan Çobanoğlu'nun bu makamı çok söylediği belirtilmiştir.

Bahmah olmaz güzellerin suçuna,
Ahdım olsun altın tahım saçına,
Teklif eyle beni boynun içine,
Bahar yatım, gış uyanım, yaz gahım.

25. Bayramı:

Gadir mevlâm yarı övüp yaradıp,
Gelifsen cihana ay güle güle,
Güzellikte ay gız yohdur emsalın,
Alıfsan Tanrı'dan ay güle güle.

26. Mugana Ceylan: Azarbaycan havası olarak bilinen bu makamla neşeli duygular söylenmektedir:

Yerden ayağını guş kimi üzer,
Yar kimi tartılar oh kimi süzer
Gören âşihların bağırı ezir,
Baş alıf gidifsen ne yana ceylan.

27. Yerli Bülbül:

Ay sevda bana zülüm eyledi,
Bunun için böyle giderem,
Öz kefinin abdalıyam,
Düşmüşem yola giderem.

28. Azarı Bülbül: Azeri havalarındandır. Tahir Mirza hikâyesinden bir örnek:

Seherin gülşen çağında,
Ne dönersen bağı bülbül, bağı bülbül,
Bir ohudun ahlım aldın,
Oldun mene yağı bülbül.

29. Sarı Bülbül: Âşık Şevki “bülbül adını taşıyan makamların hep bülbül üzerine söylendiğini ifade etmektedir. Yine Tahir Mirza hikâyesinden iki dörtlük:

Seherde ağlayan bülbül,
Sen ağlama men ağlayım,
Ciğerin dağlayan bülbül,
Sen ağlama men ağlaram.

Bülbülün ganadı yeşil,
Gırmızı güle dolaşır,
Ağlamak mene yaraşar,
Sen ağlama men ağlaram.

30. Himaye Yalvarışı: Bu makamın hikâyesini âşık şöyle anlatmıştır: Adı Himaye. Öyküsünü şöyle annadım; Nusret isminde bir deliganni. Bir gıznan evlenir. Sevirler birbirlerini. Fakat sıcah memleket. Yaz oldu mu yaylıya gideller. Nusretin işi var, tükani var. Garısı diyir ki:

-Nusret ben yaylıya gidecem.

O da diyir ki:

-Yav ben iş adamıyım.

-Canım sen iş adamı ol. Mecbur geleceksen. Men gidecem yaylıya.

O da deyir ki:

-Bah gelmem.

-Yoh gelersen.

Yaylıya çekir gidir yayla zamanı. Gaynatasına felan söyler. Gelin gidir yaylada galir. Üç ay o yaylada galiller. Sıcah aylarında. Bu üç ay zarfında Nusret çoh perişan olir. Bunu çoh perişan edir. Bu yayladan gelende Nusret erkenden gidir odaya girir. Yattığı odaya garısını goymir.

Bir gün bele beş gün bele. Garı bahir, bu ne yaptı? Bu yemek yemeden, ekmek mekmek yemeden gidir odada oturir. Gelir yatir. Gapı da açih. Garısı da o zaman bu sözü söyler. Acıdan yani. Himayedi gızın adı.

Emim oğlu menden hiç utanmadı,

Üç ay oldu sen yaylıya gelmedin,

Gözüm yolda galdı deli gönül intizar,

Neden oldu ağ bulağa gelmedin, ay emmim oğlu , ay zalım oğlu, muhannet oğlu,

Men seni sevmiştim herkesten eziz,

Sen meni eyledin gul kimi keriz,

Bir can beslemiştim ağ gülden semiz,

İğlemeye sen yaylıya gelmedin, ay emmim oğlu , ay zalım oğlu, muhannet oğlu

Menim adım Hemayedi Himaya,
 Şavk verirem hem ıldıza hem aya,
 Beslemiştim sana bir çift ak maya,
 Yaslanmaya sen yaylaya gelmedin, ay emmim oğlu ,
 ay zalım oğlu, muhannet oğlu

İşte o zaman barışirler. Muhannet oğlu, hem sen yaylıya gelmedin, imdi de yahın gelmirsen he mi? Menden gurtarabilirsen mi? Gelin çoh ahıllı başlı. Bu ahıllı gelin. Barışiller. Buna Himaye yalvarışı diyeller.

31. Garabağ Şikestesı: Yüksek havaların çeşitlerinden birisidir.

Ah ezzinem Garabağ,
 Gence'nin Garabağ.
 İtirdim tülek terlan,
 Goynunda Garabağ,

32. Revan Çuhuru: Revan, Ermenistan'ın başkentidir. Orada yaşayan âşıkkların bulduğu bir makamdır. Genelde neşeli havalar bu makamda söylenmektedir.

Ya ilâhî bir perinin ucunda balam,
 Çekerem dertleri dert ayağınnan
 Hicran yeksaninnan gam dutsağınnan
 Düşmüşem dertlere derman derdin alım

33. Baş Sarıtel: Orta derecede kıvrak, genel olarak güzellik konularını işleyen bir makam.

Gözelliği cem edifsen,
 Cemalın var Minaya, amana aman,
 Ela gözün gara cile,
 Gaşların var yay Minaya, aman aman

Uzun boylu ince belli
 Dal gerdanlı siyah telli
 Ağ bilekli, nazik elli,
 Doldur getir çay Minaya.

34. Çukurova: Bozlaşa benzer ezgileri olan bir makamdır. Âşık Garip'in makamı olarak bilinmektedir.

Bülbül ne yatarsan Çukurova'da, ovada aman, ovada.
 Eşin arar seni bulmaz yuvada,
 Kendin gurbet elde gendin sılada, sılada bülbül,
 Ötme bülbül ötme benim gönlüm şen deyil. Ey şen deyil.

35. Gevhari: Âşık Şevki'ye göre bu makam da Çıldır havalarındandır. Aynı adı taşıyan âşığın makamıdır.

Hcy ağalar gelin tarif eyliyem,
 Çekilif gaşlarm yaya Hamperi, amman amman amman
 Çarhınan suyu galdırır uharı,
 Endirip yetmiyor çaya Hanperi.

36. Hicrani: Yüksek havalardan birisidir. Hicrani, İç Anadolu taraflarında yaşadığı sanılan bir âşık.

Of
 Doldu feleklerle feryardım ahım,
 Ne yaman çığırışır gelen turnalar,
 Adam mı dayanar, can mı dayanar,
 Sesi daş demiri delen turnalar. Vay turnalar.

37. Yıldızeli: Sivas Yıldızeli'nin makamıdır. Yıldızeli makamı Âşık Veysel'den öncedir.

Ah hele,
Başına döndüyüm salatın Peri,
Bu ne ateş senden cana düşürdün,
Üç yüz altmış altı damarım yandı,
Yüz kırk dördü istikbale düşüdü

38. İrşadi Gazel: Bayburt Sibtoros köyünden İrşadi'nin makamıdır. Şevki'ye göre bir evliya olan İrşadi abdal postu giyinip gezermiş.

Bu abdal postudur hor bahma sahnı,
Cihanı terkeden yavrum deriyi bağlar,
Hulki ilâhîya dahil olanlar,
Soyunar kemhayı evlat deriyi bağlar.

39. Çıldır Süsenberisi: Süsenber bir çiçek adıdır. Daha çok tabiat güzelliklerini işleyen bu makam bir hayli eski olmalıdır. Aşağıdaki sözler Diligam Yahya Beyden:

Ay aman
İrenge laleden tar benövşeden
Al yaşıl bezenif şad olan dağlar,
Ruhlar tazelener ay aman içinde suyun,
Dehanlara şeker tad olar dağlar.

40. Gökçe Süsenberisi: Yine tabiat güzelliklerini anlatan bir makamdır. Aşağıdaki dördlük Cihan Abdullah hikâyesindedir:

Ay lele
Yatmış idim hublar evinde
Uyandım ey bahar yaz gelif gidir,
Bir elinde süsen sümbül er gavah,
Gırh ince belinen gız gelir gedif.

41. Gökçe Güzellemesi: Terekeme Güzellemesi olarak da söylenir. Aşağıdaki şiir Âşık Şevki'nin kendi şiiridir. Bu makamla icra edilmiştir:

Ne güzel milletdi Terekemeler,
Hal hatır sorallar il arasında,
Ağlasan ağlarlar, gülsen güleller,
Gözyaşı sileller el arasında.

Methi Cemal Hoca soyları güzel,
Yaraşığı hem de boyları güzel,
Yemekleri güzel çayları güzel,
Ziyafet yapallar il arasında la bala

42. Sümmani: Doğuda yetişen büyük âşıklardan biri olan Sümmani'nin kendi makamıdır.

Gel gönül tarigat babından çihma,
Şeytandan kimseye şefaaf olmaz,
Eylik eyle sahn bir gönül yihma,
Gonuşma kötüyle onda ar olmaz.

43. Dursun Cevlani Leylası:

Gönülde hasret var özliyer seni,
N'olur ki bu hale gel leyla leyla
Yar senin elinden ben deli oldum,
Bu derdime çara gıl Leyla Leyla hu leyli leyli.

Leyla Leyla dedim dağlar başında,
Ot yayıldı, çimen bitti döşümde,
Guşlar bile yuva yaptı başımda,
Hasretin netti beni gör Leyla Leyla, hu leyli leyla.

44. Çobankere: Şevki'ye göre Çobankere Erivan'da bir bölgedir. Aşağıdaki türkü Abdullah Beyde geçer.

Ağa Han gaddin gırılısın
Nice aldın yarı menden geri,
Al iken gara giydirdin,
Aldın ihtiyarı menden,

45. Şahı Geraylı: Geraylı Anadolu sahasının semaî olarak bilinen nazım şeklidir. Aşağıdaki sözler Erzurumlu Emrah'tandır:

Esm e badı saba esme,
Değer tellere tellere,
Gözden olsun seryakubu.
Bahsın ellere ellere.

46. Mine Geraylı: Aşağıdaki türkü Emrah ile Selvi hikâyesinde geçmektedir. Âşığa göre Geraylı kendi kendine yüksekten söylemektir:

Ay ala gözlü nazlı dilber,
Ahıl başta serendedi, aman aman aman
Ben sevirem sen geçirsan,
İman senin nerendedi, aman aman, derdin alım amman amman.

Emrah giyer öydüceğim,
Sar sinene döğdüceğim,
Suç sende yoh sevdiceğim,
Sana gönül verendedi, aman aman aman aman vay derdin alim.

47. Muhammesler:

Beşli demek olan muhammesler Azeri kültür sahasının önemli bir nazım şekli ve âşık makamıdır. Bu nazım şeklinde on altılı ile söylenen mısraların bazen ortadan bölünerek ve sekizli biçimine dönüştürülerek onlu biçiminde söylendiği de görülmektedir. Muhammeslerin çeşitleri şöyledir:

47. 1. Ağır Muhammes: Âşık atışmaları bu makamla yapılmaktadır. Aşağıdaki türkü Âşık Şenlik'tendir.

Ustanıza tahn iderem,
Darılmağa yolun var mı?
Gızandım deyip vurmadin,
Bi yumruhluh halın var mı?

Bu esennen gelen âşih
Rüzgarlı yelin var mı?
Düşürsen aslan cengine,
Özünden habarın var mı?

47. 2. Yürük Muhammes: Kırık hava olduğu için mutlu sonla biten hikâyelerin sonunda yer alan toylar bu makamla söylenmektedir. Aşağıdaki Muhammes Emrah ile Selvi hikâyesinin toyluğudur:

Dedim dilber naz eyleme,
Dedi cilve sataram men,
Dedim gaşların yay mıdı,
Dedi müjgan ataram men.

Dedim dilber edalisen,
Dedi oğlan ne delisen,
Dedim bülbül sedalisen,
Dedi seher öterem men

47. 3. Zencirli Muhammes: Diğer muhammesler gibi bu da toylarda söylenmektedir. Ancak, çok uzun olan destan türü muhammesler bu adla ve bu makamla söylenmektedir. Aşağıdaki muhammes Şair Nebi'nin semaver destanındandır:

Meclisi şad eyleyer,
 Gelende hain semavar
 Yığılıfdı isgeçenler,
 Verilir çayın semavar,
 Gaynara düşen vahdı
 Çalınır toyun semavar.
 Şavga getirer aşığı
 Evlerin yahışığı,
 Aslının mismedeni
 Halisdi soyun semavar.

47. 4. Yerli Muhammes: Dursun Cevlani'nin muhammesi. Âşık Şevki'ye göre bu makam Yıldızeli'ni andırmaktadır:

Ala gözlü nazlı dilber
 Halından habarın var mı?
 Seni mene vermiyollar,
 Zulumdan haberin var mı?

47. 5. Sicilleme Muhammes: Hikâye sonundaki toylarda söylenen ve düğüne gelenlerin adlarını, özelliklerini sayan muhammesler. Aşağıdaki örnek metin Diligam Yahya Bey hikâyesinin toyluğundan alınmadır:

Hacı Bey bir toy eyledi,
 Tamı bir insana düşer,
 Günde gelse yüz gonağı,

Çekilmez merdana düşer.
 Saltanatı başdan başa,
 Ter gibi hana düşer.
 Her yana tak atıpdı,
 Resmi bosdana düşer.
 Dağısdanı arzeyledi,
 Belki Hindistana düşer.

48. Nuri Mektubu: Nuri Âşık Şenliğin torunudur. Nuri gurbette iken hastalanıp babasına mektup yazıyor. Mektubunda ümitsizliğini dile getiriyor:

Belki Mevla gurar bizim binayı,
 İtirmişim ela gözlü sunayı,
 Bayram gelsin ağ ellere gınayı,
 Getir göz yaşınnan ezim sevdiğim.

Ağ annıma gara yazı yazıldı,
 Terlan diye diye bağrım üzildi,
 Yad el değdi sırma teller bozuldu,
 Getir dane dane düzüm sevdiğim.

49. Meşhedi Rüstem: Âşık Şevki'nin bu makamla ilgili olarak söyledikleri kendi dilinden şöyledir: "Bu adamı idam eyleyecehler. İdama götürüller Rusya'da. O da diyir ki, madem beni idama götürcehsiniz, radiyo evine çıharın meni. Üç gıta türkü söyleyecem, âşığım men, asın meni. Adam ipe idama gettiği zaman ona müsaade edeller, ne söylese söylesin. O yerde adam o ölüm şeyinde Türk diye o zaman gine Stalin'in zamanı, Ruslar bu ordu falan düzeltmek istiyir, Onu işaret edir bah bu sözlerde.

Gezdim gurbet eli seyran eyledim,
 Gördüm oluf müşgil hallar perişan am man amman,
 Özüm öz derdimi fikir eyledim,
 Dertli bir men değil cümle alem perişan amman amman.

Ser çekip semaya dumannı dağlar,
Eşinden ayrılan ah çeker ağlar,
Yarınan gezdiğim elvannı bağlar,
Ötmüyor bülbüller, güller perişan.

Meşhedî Rüsdem der ki hanı şahbazım,
Siladan ayrıldım gülmez hiç yüzüm,
Bozuluf perdeler çalmıyor sazım,
Saz neylesin çalan eller perişan.
Yörü yörü yörü vay nenen ölsün
Özüne yandıgım gaynanan ölsün.

50. Hoş Damah: Bu makamın örneği Tufarganlı Abbas hikâyesindedir:

Gidene bah ey ağalar gidene,
Meni goyuf özge ele yar gedir,
Yühlenifdi gafîle gatır berhana,
Öyle bildim güllü viran var gedir

51. Süverek : Kurbani hikayesinden:

Hay,
Ne durursun esmer oğlan
Di gel goynuma goynuma,
Her ne gelse şah gardaşdan,
O da boynuma boynuma.
Vay
Ne durursun tülek laçın
Bezemişen otağ için
Al yanaktan sen almacın.
Di gel bolnuma bolnuma.

52. Desdani : Oldukça uzun anlatımlarda ve destan havasında söylenen makamdır. Genelde sersuhanede söylenmektedir. Aşağıdaki örnek Âşık Şenlik'in meşhur destanından alınmıştır:

Ahli millet olan eşitsin bilsin,
Can sağ iken yurt vermezik düşmana,
Bütün Uruset içinde ne ki var gelsin.
Can sağ iken yurt vermezik düşmana,

Guşanın gılcı geyinin donu,
Gavga bulutları sardı her yanı,
Doğdu goçyigidin şan almah günü,
Can sağ iken yurt vermezik düşmana,

Asger olan bölük bölük bölünür,
Sandınız mı Gars galesi alınır,
Boz atlar üsdünde gılıç çalınır,
Can sağ iken yurt vermezik düşmana,
Şenlik ne durursiz atlara minin,
Sıyra gılıç düşman üstüne varın,
Artacahdı şanı bu Türkiye'nin,
Can sağ iken yurt vermezik düşmana,

53. Sefil Bayguş : Kağızmanlı Hıfzı amcası kızına âşık olmuş. İstemiş babasından ve evlenme hazırlığı başlamış. Kızı gelin götürecekleri gün öküz arabası beklemeye başlamışlar. Hıfzı'nın babası da beklemiş ki, kızı babası arabayla getirecek. Bu bekleme sırasında Taşnak Ermenilerinin baskını başlamış. Kız gürbüz yapılı olduğu için babasından tabancasını ister ve kendini savunmaya başlar. O sırada Hıfzı kaçıp kurtulsun diye kız, kendisini vurur. Hıfzı geri döndüğünde nişanlısının mezar taşında bir baykuşun tünediğini görür ve bu türküyü söyler:

Ah hele
Sefil bayguş ne gezersin bu yerde,

Yoh mudur vetanın ellerin hanı,
 Selam verdim sana bugün almadın,
 Şeyda bülbül gibi yar yar dillerin hanı.

Oh hele,
 Civan da canına böyle gıyar mı,
 Hasta oluf baş yasdığa goyar mı:
 On beş günlük bir geline gıyar mı,
 Al yeşil geymişdin şalların hanı.

Ey,gel
 Sevdiceğim yoh mu senin ekmeğin aşın,
 Odan ne garannıh yanmaz ateşin,
 Hani güvergin eşin yoldaşın.
 Heç gelip gitmirsen yolların hanı.

Of, hele,
 Sürüden ayrıldı geri ki durdu,
 Yemez mi o dağın guş ile gurdu,
 Gatardan ayrıldın laçın mi vurdu,
 Gırılıf ganadın golların hanı.

Hafzı gelse bana da yer var mıdır?
 Bu geniş dünyada yerin dar mıdır?
 Altın tahta toprah yanın yar mıdır?
 Ne çoh saralıfsan halların hanı.

54. Bala Nergis: Tahir ile Zühre hikâyesinden:

Odur geldi bahar fesli,
 Açılıfdı lala Nergis,

Sevgine divane oldum,
 Ağzı sütdür dodah gaymah,
 Dilin batıp bala Nergiz, bala Nergiz, bala Nergiz.
 Elimi vermişem ele,
 Canım gurban fitne fele,
 Şedde kimi ince bele,
 Sağ golunu dola Nergis, dola Nergis, dola Nergis.

Ağaç atdım suya düşdü,
 Sudan bir çift suna uçdu,
 Ezel başdan gözüm düşdü,
 Ağzında hala Nergis, hala Nergis, hala Nergis.

Kaynaklar:

Ahundov(1972), Ehliman. Azerbaycan Dastanları C.V, Bakü 1972.

Aslan(1995), Ensar. 'Türk Ozan Geleneği İçerisinde Mehmet Ozani'nin Hayatı ve Sanatı', İpekyolu Uluslar Arası Türk Halk edebiyatı Sempozyumu Bildirileri Ankara 1995, s.57-67.

Baranseli (1967), Mahir, 'Yaşayan Ozanlarımız: Şevki Halıcı' Kars Eli, Yıl:3, S.33, s.8.

Boratav(1988) P. Naili, Halk Hikayeleri ve Halk Hakâyeciliği, İstanbul 1988.

Cemiloğlu(1999) Mustafa, Halk Hikayelerinde Doğum Motifi, Bursa 1999.

Cemiloğlu(2000) Mustafa, Âşık Şevki Halıcı, Mili Folklor Bahar 2000.

Cemiloğlu(2000) Mustafa, Âşık Şevki Halıcı, Hayatı, Sanatı, Şiirleri, Bursa 2000.

Çobanoğlu(2000) Özkul, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Ankara 2000.

Dizdaroğlu 1968, Hikmet 'Halk Şiirinde Türler' Türk Dili S.207.

Ekici (1991) Savaş, 'Giresun İli Halk müziği Üzerine Bir Araştırma', Milli Folklor S.6,

Ergin(1994), Muharrem, Dede Korkut Kitabı I, Ankara 1994.

Günay(1992) Umay, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1992.

Halıcı (1985) Mehdi, Halıcı, Dr. Mehdi. Konya Sazı ve Türküleri, İstanbul 1985.

Kırzioğlu (1964), F, Kars İlinde Halk Saz ve Oyun Havalarının Adları, Türk Kültürü Ağustos 1964, s.200.

Köprülü (1989) Fuat, Edebiyat araştırmaları I, İstanbul 1989.

Makas (1982) Zeynelabidin, Azerbaycan Âşık Havaları, Kardeş edebiyatlar S. 1, 1982.

Moran(1974) Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri İstanbul 1974

Oğuz (1990) M. Öcal, 'Âşık Makamları Üzerine Bir Değerlendirme' Milli Folklor Eylül 1990.

Özbek (1985) Mehmet, 'Kars Yöresi Âşık Makamlarının Ezgisel Çözümlemesinde Metod', Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara 1985, s.406.

Özgül,(1996) Mustafa ve Ark, Notalarıyla Uzun Havalarımız, Ankara.

Sakaoğlu (1985), Saim ve Ark, Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri I,II, İstanbul 1985, 1986.

Sakaoğlu (1997) Saim, Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri, Ankara 1997.

Sakaoğlu(1999) Saim, Masal Araştırmaları, Ankara 1999.

Şenel (1991) Süleyman, 'Uzun Hava Tanımı ve Bu Tanım Etrafında Ortaya Çıkan Problemler' IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri 1991.

Taşlıova (1976) Şeref, 'Kars ve Çevresinde Sazla Sesle Söylenen Âşık Makamlarının İsimleri' Uluslar Arası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Ankara 1976, s.136.

Taşlıova (1985) Şeref, 'Kars'ta Âşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri' Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara 1985, s. 137.

Türkmen (1983) Fikret, Tahir ile Zühre, Ankara 1983.

ÖZET

Âşık Şevki Halıcı Kars ili Çıldır ilçesindedir. 1930 doğumlu olan Halıcı hem halk hikâyesi anlatmakta, hem de şiir söyleyebilmektedir. O, bize Tahir ile Zühre, Cihan ile Abdullah ve Emrah ile Selvi gibi on beş tane halk hikâyesi anlatmıştır. Zaman içerisinde yayımlanacak olan bu hikâyelerin icrası sırasında sazla söylediği makamlı türküler onun hikâyeciliğine ayrı bir zenginlik katmaktadır. Yaşadığı bölgedeki ozanlar tarafından çalınıp söylenen yetmiş civarındaki bu makamların icrası ayrı bir beceri istemektedir. Bunlar arasında yer alan divaniler, tecnisler ve güzellmeler çokça icra edilen parçalar arasında yer almaktadır. Sanatçı bunları hem ayrı olarak çalmakta hem de hikâyelerin içerisine yerleştirmektedir.

Hikâyelerin içerisine yerleştirilen bu türküler ayrıca işlevsel bir görev de yapmaktadır. Hikâye kahramanının sevinçli, duygusal, hüznü ve üzüntülü olduğu zamanlarda ayrı ayrı makamlar icra edilmektedir. Böylece hem hikâye zenginleştirilmekte hem de dinleyenler etkilenmektedir.

Bu makalede Âşık Şevki Halıcı'nın çalıp söylediği yetmişten fazla makamdaki türkülerin sözleri verilmiş, ondan alınan bilgiler doğrultusunda küçük değerlendirmeler yapılmıştır.

Video kasette saklanmış olan bu müzik parçalarından dört tanesinin ayrıca notaları da örnek olsun diye buraya eklenmiştir.

ABSTRACT

The Poet Şevki Halıcı is from Çıldır, Kars. Halıcı, who was born in 1930, can both tell folk tales and poems. He has told us fifteen folk tales among which are Tahir and Zühre, Cihan and Abdullah and Emrah and Selvi. During the performances of these tales that are to be published later, the folk songs that he sings with the accompany of the Turkish string instrument add a special aspect to his ability to tell tales. The performance of these about seventy ways of singing folk songs that are played and sung by the poets who live in the same region as he does, requires a different skill. Among these pieces that are mostly performed are 'divanis', 'tecnises', and 'Güzellemes' that are kinds of folk song. The poet both plays these separately and places them within the tales he tells.

These folk songs that are placed within tales also have functional missions. Separate folk song forms are performed accordingly with the psychological state of the character of the tale, for example, a different form is performed when the character is happy, sensitive, or sad. Thus, both the tale is enriched and the audience are impressioned.

In this article, I have supplied the words of the folk songs, in more than seventy forms, that are both played and sung by the poet Şevki Halıcı and made little comments based on the information that we got from him.

I have also attached the notes of the four pieces from these pieces that are video-recorded to provide some examples.